

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА О. СЛАСТІОНА У СТАНОВЛЕННІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

А Проаналізовані основні аспекти педагогічної діяльності О. Сластіона, їхній вплив на розвиток і вдосконалення навчально-виховного процесу у Миргородській художньо-промисловій школі та професійної освіти кінця XIX – початку XX століття.

Ключові слова: Опанас Сластіон, педагогічна спадщина, професійна освіта, професійна майстерність, художньо-промислова школа, національне виховання, практичне навчання.

Вступ. Процес розбудови сучасної української освіти та підготовка конкурентоспроможного, мобільного трудового потенціалу в системі професійної освіти є визначальним чинником для створення умов ефективного переходу економіки України на інноваційну модель розвитку. Не викликає сумніву, що рівень і якість трудових ресурсів є однією з основ стабільності сучасного суспільства. Тому нині наша країна прагне створити такі механізми підготовки кваліфікованих кадрів, які б відповідали міжнародним стандартам і продуктивно діяли на ринку праці.

Одним зі шляхів розв'язання визначеної проблеми є об'єктивне оцінювання педагогічної спадщини, творче осмислення якої та використання кращих надбань буде сприяти зростанню престижу професійної освіти на сучасному етапі розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська педагогічна думка належно оцінила творчу спадщину діячів освіти О. Барвінського, Г. Ващенка, А. Волошина, М. Галушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Огієнка та ін. (праці Г. Бугайцева, Б. Гречина, Т. Завгородньої, Ю. Калічака, Р. Кіри, М. Кляп, Н. Чаграк та ін.). Науковці переважно обирали для дослідження персоналії за певними критеріями, а саме: педагогів із яскравим життєвим шляхом і масштабним педагогічним доробком; педагогів, котрі працювали в парадигмі національної педагогіки; видатних діячів, які очолювали культурно-освітні товариства, педагогічні організації тощо. Водночас педагогічний доробок окремих педагогів кінця XIX – початку XX століття через різні обставини залишився відносно мало вивченим.

Метою статті є систематизація основних педагогічних ідей творчого доробку О. Сластіона, їхній вплив на розвиток і вдосконалення навчально-виховного процесу в Миргородській художньо-промисловій школі та професійної освіти кінця XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. Опанас Георгійович Сластіон – живописець, графік, скульптор, один із фундаторів українського архітектурного стилю, мистецтвознавець, етнограф, талановитий художник і громадський діяч, викладач Миргородської художньо-промислової школи (1855–1933). За словами Ф. Колесси – «один із визначніших «семидесятиків» – представників того національного оживлення, що його не встигла вже здавити найчорніша реакція царського уряду після указу з 1876 року» [2, с. 364].

Ще навчаючись у Петербурзькій Академії мистецтв (1874–1882), О. Сластіон належав до тих небагатьох свідомих студентів-українців, яким була небайдужа

власна культура. «Саме мистецтво вже заставляло нас придивлятися до української природи, студіювати красу та її народ, так міцно зв'язаний з нею, що так доповнює і пояснює її. Се були перші кроки до знайомості з народом», – писав згодом про ті роки О. Сластіон [4, с. 250]. Як студент-маляр, він їздив по Україні, «по ярмарках і празниках, щоб помічати оригінальні типи» людей і замальовувати взірці народного мистецтва та побуту, укладаючи альбоми народної ноші, взуття, головних уборів, вишивки, різьби, кераміки, архітектурних мотивів, типів церков і й загалом народної архітектури, бо, як зазначав О. Сластіон, «для всякої діяльності, що має розвиватися всебічно для служби народові, треба якнайкраще знати той народ, себто треба досконало знати все його економічне й духовне надбання, побут, економічні й культурні інтереси, життєві ідеали, надії та сподіванки, а також його мову, його поетичну творчість, спів і музику» [4, с. 35].

Серед найближчих товаришів О. Сластіона тих років – відомі згодом художники Порфирій Мартинович, Сергій Васильківський, Микола Самокиш, а також історик Дмитро Яворницький.

Доленосне значення у формуванні світогляду та подальших зацікавлень О. Сластіона мало знайомство з такими особистостями, як Павло Чубинський, Олександр Рубець, Володимир Антонович, Олена Пчілка. «Маємо дякувати тому, – писав у своїх спогадах О. Сластіон, – що доля звела нас, молодих, з людьми зовсім нового типу, що сі люди мають для своєї діяльності широкі розроблений науковий план-програму, у який входять всі галузі народного життя, починаючи з його історії і кінчаючи фольклором» [5, с. 251].

У 1900 році Опанас Сластіон оселився в Миргороді і 28 років свого життя присвятив викладацькій роботі у Миргородській художньо-промисловій школі. Значну увагу приділяв дослідженню українського народного мистецтва, популяризації кустарних промислів, друкував статті в журналах «Киевская старина», «Рідний край», газеті «Рада» тощо, підписуючись псевдонімом Гончар, Опішнянський гончар, залишив «Спогади про художника П. Мартиновича» (1931). Художні твори О. Сластіона зберігаються в Державному музеї українського образотворчого мистецтва у Києві, Харківському і Полтавському художніх музеях.

Важливими засобами творчого, естетичного виховання його учнів вважав природу. Свідченням цього є той факт, що до навчального процесу О. Сластіон запровадив зображення національної рослинної орнаментики, яка поступово замінила засилля єгипетських і грецьких елементів, а це, звичайно, позитивно

вплинуло на посилення національних ознак у роботах вихованців школи. Інспектор Міністерства торгівлі й промисловості Альберт Бенуа, який відвідав школу 22 травня 1906 року, звернув увагу на те, що «мета школи – розвинути в учневі здатність до творчості, а не наслідування чужим зразкам. Досягнення творчості й самобутності можливе виключно шляхом вивчення навколишньої природи, і, так як орнаментика є суттєвою складовою частиною художньої програми, що ґрунтується на флорі, то у школі треба звернути увагу, головним чином, на її вивчення як у живописі, так і в ліпленні» [7, с. 11]. Цього ж року в навчальному процесі школи українському орнаменту почали відводити чільне місце.

1907 року на Міжнародній будівельно-художній виставці вироби школи було відзначено золотою медаллю, а на Всеросійській кустарній виставці (Санкт-Петербург, 1907), «маючи свіжість та особливість української орнаментики, вироби сі теж дуже сподобались в Петербурзі: в перші ж дні їх геть розкуплено» [9, с. 5].

1908 року відомий дослідник кустарних промислів Росії О. Соколов схвально відгукувався про діяльність Миргородської художньо-промислової школи, констатуєчи факт, що в учнів «останнім часом вже розвився хист виробляння посуду й інших таких речей по гарних українських зразках» [8, с. 12].

Беззаперечно, що усвідомлення суспільного значення професійної діяльності пов'язано з уявленням чітких цілей і перспектив праці. Для того, щоб виховувався весь колектив, а учні брали активну участь у житті художньо-промислової школи, перед ними мають бути професійні перспективи для постійного просування в процесі навчання.

О. Сластіон пов'язував живе споглядання, абстрактне мислення і практику, тобто застосовував вищеназвані складові педагогіки, які формували ґрунтовні знання, і учні ставали справжніми фахівцями своєї справи. Не муляжі, плакати, лабораторні досліді, а дійсно щоденна робота в майстернях під керівництвом майстрів приносила вагомні результати. До речі, у школі розклад уроків був побудований так, що учні у першій половині дня засвоювали теоретичні знання, а з обіду до самого вечора практикувалися. Успішний учень виконував роботу один раз, а той, у кого не виходило, мав практикуватися кілька разів, аби виріб заслуговував на гарну оцінку.

В основу навчально-виховного процесу О. Сластіон ставив національне виховання. Значна частина його мистецьких творів присвячена творчості Т. Шевченка і знаходиться у фондах Національного музею у Києві. Це начерки, малюнки й живописні твори, ілюстрації до поезій Шевченка, колекція портретів видатних діячів української культури, книжок, скульптурних творів, прижиттєві світліни Кобзаря.

Працюючи на різних посадах: художником у Петербурзькому воєнному міністерстві, Головою Петербурзького Українського клубу, викладачем Миргородської художньо-промислової школи, Сластіон як і раніше багато подорожував, замальовував шевченківські місця, займався інтерпретацією поезій Шевченка, маючи на меті видати ілюстрованого «Кобзаря», поповнював свою колекцію новими експонатами [1, с. 13].

Вже в похилому віці, вболіваючи за долю свого

зібрання й розуміючи значимість постаті Т. Шевченка, він передав частину колекції інституту Тараса Шевченка в Харкові. В архіві музею Тараса Шевченка зберігаються акти передачі Опанасом Сластіоном своєї колекції до Харкова, за якими митець-колекціонер і шанувальник творчості Кобзаря передав понад 270 експонатів.

У акті №8 записано: «Я, Опанас Юрійович Сластіон, передав тов. Биковцеві Михайлу Миколаєвичу (представнику інституту Тараса Шевченка у Харкові) різні речі, портрети, книги, рисунки, гравюри, фотокартки, ювілейні примірники журналів і газет, усього згідно зі списком, що до цього додається, шістдесят сім номерів» [10].

У списку переданих експонатів значаться ілюстрації до поеми «Катерина» (нині всі 15 малюнків у музейному зібранні і чекають на свого видавця); цинкографії, підправлені автором; естампи; частина ескізів і малюнків до поеми «Гайдамаки»; ціла низка ілюстрацій до поезій «Ой одна я одна», «Не хочу я женитися», «Дівча любе, чорнобриве», «Закувала зозуленька», «Невольник», «Наймичка», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Гамалія».

У педагогічному досвіді О. Сластіона має місце ефективне використання такого методу педагогічного впливу на своїх вихованців як суспільні цінності та виховання активної громадянської позиції, адже повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської основи. У 1900 році до Миргорода в гості до Опанаса Сластіона приїхав письменник Володимир Короленко. У друзів, які були закохані в Миргород, виникла ідея ліквідувати сумно знамениту калюжу. Миргородська громада підтримала ідею О. Сластіона й В. Короленка. Не залишилась байдужою й міська управа, і лікар І. Зубковський, який завжди вітав усі прогресивні почини й допомагав їхньому здійсненню. Управа виділила кошти для підняття лівого берега Хоролу в тому місці, де калюжа з'єднувалася з річкою, щоб навесні паводкові води не йшли до центру міста. Утворилась ціла група добровольців для роботи над осушенням калюжі. Опанас Сластіон також організував значну кількість учнів художньо-промислової школи, які брали активну участь у загатненні калюжі. Поверху гатки проклали ширшу дорогу, яка вела прямо до входу в Успенський собор, ця дорога збереглась і сьогодні. Учні художньо-промислової школи з обох боків обсадили цю дорогу струнками раїнами-тополями [3, с. 22].

Для вихованців художньо-промислової школи О. Сластіон був еталоном формування національної самосвідомості, культури, патріотизму, гуманності, працелюбності. Практичні заняття під його керівництвом дивували різноманітністю. Учні виготовляли плитки для зовнішнього облицювання фасадів будинків, вікон, карнизів, колон, балконів тощо. Ними прикрашали печі, каміни, кіоти та іконостаси. Опанас Георгійович навчав різних графічних технік, зокрема рисунки орнаментів, квітів із природи, тварин, гіпсових фігур, деталей людського тіла, в тому числі й голови, навчав малювати олівцем, вугіллям і тушшю. Його вихованці не тільки старанно копіювали малюнки різних авторів минулого, але й пізнавали композицію орнаменту та його розфарбування. Олівцем і аквареллю

малювали ландшафти, а також всілякі плоди і квіти, розмальовували тарелі й тарілки, вази і горщики, вчилися малювати ікони та розмальовувати храми. Крім цього, Сластіон учив вихованців карбуванню і тисненню на міді. Опанас Георгійович відіграв особливу виняткову роль у становленні Михайла Гаврилка – видатного українського скульптора, патріота і борця за волю України, який у 1899–1904 роках навчався у Миргородській художньо-промисловій школі. Це є свідченням того, що успіх навчально-виховного процесу в цілому залежить від взаємодії вчителя зі своїми учнями, яка побудована на основі педагогічно доцільних взаємовідносин, взаєморозуміння і взаємодоповнення. Кінцевий результат взаємодії – рівень підготовленості випускників до виконання ролі висококваліфікованого спеціаліста, здатного професійно і творчо розв'язувати виробничі завдання, нести відповідальність за якість прийнятих рішень і перебудувати власну діяльність під впливом вимог сучасних технологій виробництва.

Працюючи у Миргородській художньо-промисловій школі, Опанас Сластіон спільно з такими викладачами, як Микола та Йосип Білоскурські, Василь Кричевський, Петро Ваулін, Юхим Михайлів, Софія Бойчук, Станіслав Патковський та ін., прагнув виховувати своїх учнів на кращих зразках народного гончарства, засадах патріотизму. З цією метою вони організували етнографічні екскурсії, збирали глиняні вироби та інші експонати для шкільного музею, вводили вивчення традиційних глиняних форм, способів декорування й орнаментики до навчальних предметів, самотужки укладали навчальні програми з історії українського мистецтва й кераміки.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що досвід та особистий приклад О. Сластіона є унікальним і допомагає збагачувати педагогічну теорію і практику сучасності багатьма фундаментальними положеннями, що набувають значення нових освітніх цінностей. Ідеї виховання бережного ставлення до національної мови, культури, традицій; культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою тощо); виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті; формування національної свідомості, які впроваджувалися О. Сластіоном в навчально-виховний процес у Мир-

городській художньо-промисловій школі на початку ХХ століття, є нині найактуальнішими, стрижневими, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь. На них ґрунтується Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, яка затверджена наказом МОН України від 16. 06. 2015 року № 641.

У пору активних демократичних перетворень у країні маємо змогу реалізувати у виховній практиці ті громадянські надбання, що будуть сприяти вибору активної життєвої позиції та свідомого формування громадянського світогляду нашої молоді.

Говорячи про роль педагогічної спадщини О. Сластіона в становленні вітчизняної професійної освіти, можна зробити **ВИСНОВОК** про виняткову роль викладача як головної фігури в педагогічному процесі, організатора колективу і діяльності його членів. На сучасному етапі оновлення системи професійної освіти соціальний запит щодо професійної компетентності викладача визначається системою вимог до професіоналізму педагогів, таких як професійне здоров'я, прагнення до саморозвитку, професійно-педагогічна компетентність, використання творчого потенціалу в розв'язанні актуальних проблем професійної освіти.

Дослідження не охоплює всіх аспектів педагогічної діяльності О. Сластіона, а це, у свою чергу, спонукає до подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Аббасов, А.М. Опанас Сластіон / А.М. Аббасов. – Київ, 1973. – С. 9–36.
2. Довгалюк, Ірина. Колеса Філарет. Опанас Григорович Сластіон / Ірина Довгалюк // Родина Колесів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ–ХХ століття : зб. наук. праць та матеріалів. – Вісник Львів. ун-ту. – Випуск 10 (2011). – Львів, 2005. – С. 364–374.
3. Розсоха, Л. Миргородська старовина / Л. Розсоха. – Вид-во Полтава, 2002. – С. 22–23.
4. Сластіон, Опанас. Мартинович: спогади / Опанас Сластіон. – Харків : Рух, 1931. – С. 35.
5. Сластіон, Опанас. Микола Віталійович Лисенко: спогади / Опанас Сластіон // М.В. Лисенко у спогадах сучасників. – Київ, 1968. – С. 249–276.
6. Ханко, В.М. Шевченкіана художника і мистецтвознавця Сластіона / В.М. Ханко // Народна творчість та етнографія. – 1988. – №2. – С. 46–47.
7. Заключение инспектора по художественной части Министерства торговли и промышленности // Доклады Губернской Земской Управы Полтавскому Губернскому Земскому Собранию XIII очередного созыва 1906 года. – Полтава : Электрич. типо-литография торг. дома И. Фришберг и С. Зорохович, 1906. – С. 11–13.
8. Рідний край. Часопис. – Київ, 1908. – Число 37. – 25 листопада. – 14 с.
9. Рідний край. Часопис. – Київ, 1908. – Число 7. – 8 грудня. – 16 с.
10. Архів НМТШ. Акт №8 від 8 березня 1929 р.

Дата надходження авторського оригіналу: 01.09.2015

Кикто С. М. Педагогическое наследие А. Сластииона в становлении отечественного профессионального образования.

А Проанализированы основные аспекты педагогической деятельности А. Сластииона, их влияние на развитие и усовершенствование учебно-воспитательного процесса в Миргородской художественно-промышленной школе и профессиональное образование конца XIX – начала XX века.

Ключевые слова: Афанасий Сластиион, педагогическое наследие, профессиональное образование, профессиональное мастерство, художественно-промышленная школа, национальное воспитание, практическое обучение.

Kikto S. M. The pedagogical heritage of Opanas Slastion in formation of the national vocational education.

С The basic aspects of O.Slastion's educational activities, their impact on the development and improvement of the educational process in Myrhorod Arts and Crafts School and vocational education in the late XIX – early XX century are analyzed in this article. The study does not cover all aspects of educational activities of O.Slastiona but encourages further research.

Key words: Opanas Slastion, pedagogical heritage, professional education, professional skills, Arts and Crafts School, national education, practical training.